

Základy lékařské terminologie

JARO 2015

Literatura

- Povinně:
  - Marečková, Elena – Reichová, Hana: **Úvod do lékařské terminologie.** Základy latiny s přihlédnutím k řečtině. Brno: MU, 2004. (ne starší než z r. 2000)
- Doporučená literatura:
  - Kábrt, Jan – Kábrt, Jan jr.: **Lexicon medicum.** Praha: Galén, 2004. (2., dopl. a přeprac. vyd.)
  - Dauber Wolfgang: **Feneisův obrazový slovník anatomie.** Praha: Grada, 2007. (překlad 9., zcela přepracovaného vydání)
  - Martin Vejražka, Dana Svobodová: **Terminologiae medicae Ianua.** Úvod do problematiky řeckolatinské lékařské terminologie pro studenty magisterského studia lékařství. Praha: Academia, 2002 (1. vydání).
  - Novotný, František: **Základní latinská mluvnice.** Jinočany 19922. (první vydání 1957)
  - Pražák, J. M. – Novotný, F. – Sedláček, J.: **Latinsko-český slovník.** Praha 195517. (poslední přetisk 1999)

Organizační pokyny

- Rozsah učiva: 1.-7. lekce skript
- Průběžný test (L1-4)
  - cca v prvním listopadovém týdnu (7. výukový týden)
  - požadovaná hranice úspěšnosti: 75%
  - pokud student uspěje, snižuje se požadovaná hranice úspěšnosti u zápočtového testu o 5%
- Zápočtový / zkouškový test
  - 75%, resp. 70%
  - v prvním lednovém týdnu (14. výukový týden - zápočtový), popř. mezi 21.-23. prosince

Absence

- Tolerována je **JEDNA** absence bez řádné omluvy akceptované Studijním oddělením LF
- Po domluvě s vyučujícím je možné zameškané cvičení hodinu nahradit (v témže výukovém týdnu)

Cíle předmětu

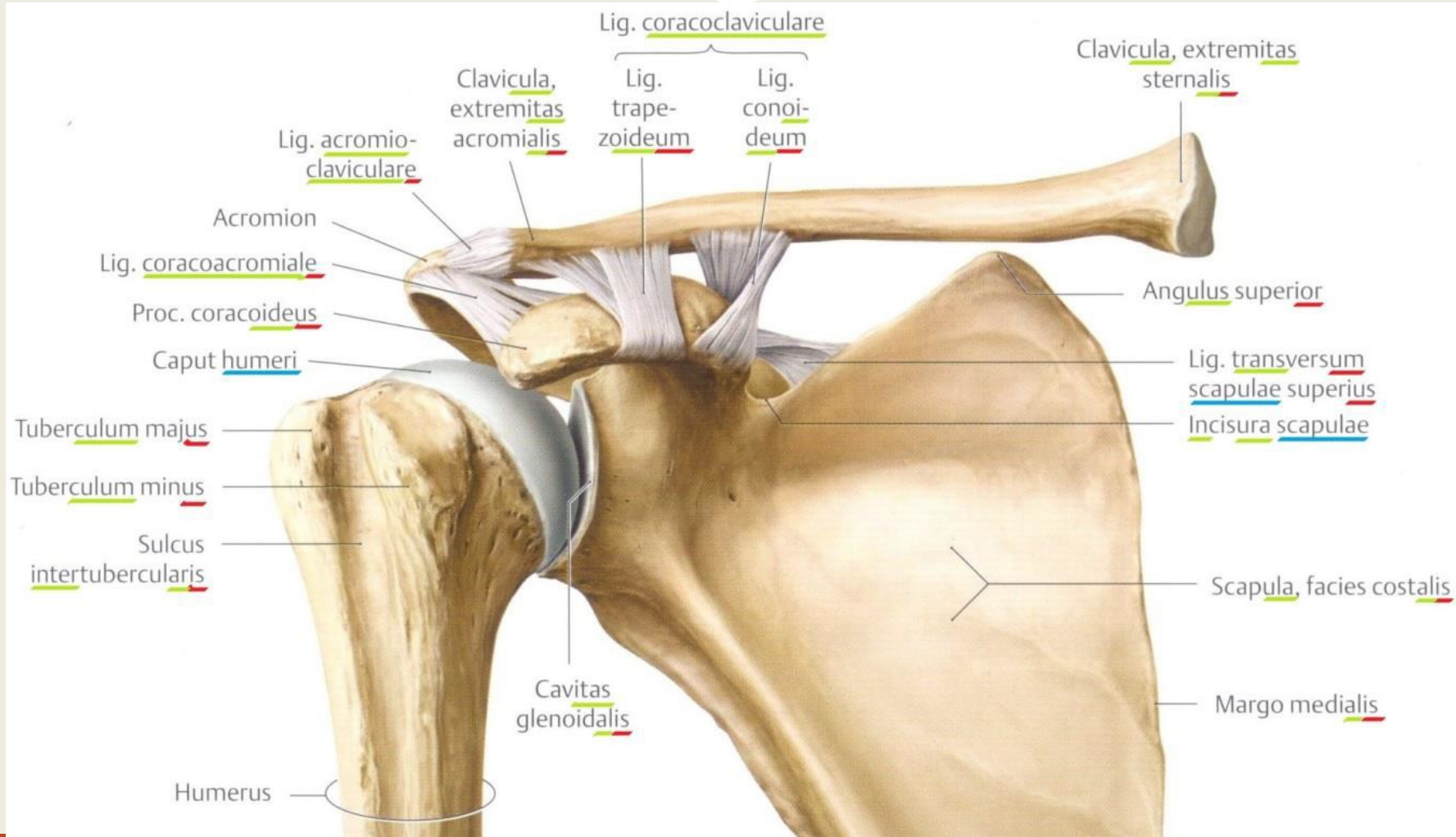
- základní orientace v lékařské terminologii
- porozumění zákonitostem z oblasti morfologie a syntaxe latinských a latinizovaných lékařských termínů
- pochopení významu termínů na základě:
  - A) analýzy slovotvorné struktury
  - B) rozpoznání syntaktické struktury u víceslovných termínů
- vytváření jazykově korektních spojení při překladu do latiny (zejména u anatomických termínů)
- znalost synonymních způsobů vyjádření (zejména v klinické terminologii)
- náležité užití termínů v kontextu studovaného oboru
- cca 800 slovíček

Uplatnění

- Anatomická nomenklatura:
  - latinské názvosloví (TA = Terminologia Anatomica)
  - oficiální, mezinárodně uznávaná
  - revizi schvaluje a vydává FCAT (poslední vydání z r. 1998)
- Klinická a patologická terminologie
  - dosud nebyla kodifikována na mezinárodní úrovni, i když existují dokumenty, které ji částečně suplují (MKN 10, SNOMED apod.)
  - v této oblasti lékařské terminologie se užívají i termíny přejaté z různých dalších jazyků, resp. se latinské a řecké výrazy počesťují
  - latina se uplatňuje v názvech nemocí, úrazů a operačních zákroků, nejčastěji v hospitalizačních a operačních diagnózách:
    - ✦ *morbus hypertonicus, diabetes mellitus, arthrosis*
    - ✦ *Fractura costarum complicata*
    - ✦ *extractio chirurgica*

Anatomické termíny

Klinické termíny

Str: 3

Č.chor.:

Fakultní nemocnice Brno , Jihlavská 20, Brno, 62500
Klinika úrazové chirurgie - B Úrazová chirurgie - JIP
Z á v ě r e ě n á z p r á v a

Dg: T068 Polytrauma
I259 Srdeční selhání
S3200 Fractura corporis vertebrae lumbalis II.
S2240 Fractura costarum IV.-XII. l.sin.
S2700 Pneumothorax l.sin.
S2710 Haemothorax l.sin.
S3240 Fractura acetabuli l.sin.
S3210 Fractura massae later. l.sin. ossis sacri
S3250 Fractura rami superior et inferior ossis pubis l.sin.
S7200 Fractura subcapitalis femoris l.sin.
S4241 Fractura epicondylis ulnaris humeri l.sin. aperta Tscherne I
W1311 Pád z bud.,konstr.n.propad.;obytné instituce;volný čas
C150 Carcinoma spinocelul. oesophagi T3N1M1
Z510 St.post radiotherapiam
Z511 St.post chemotherapiam
N209 Nephrolithiasis l.sin.
F329 Depresivní syndr.
E108 DM na inzulinu s neuropathií
I10 Morbus hypertonicus

Uplatnění

- Farmakologické a recepturní názvosloví
  - kodifikovaná nomenklatura (Český lékopis 2009; vychází z mezinárodně uznávaného Evropského lékopisu)
  - zahrnuje názvosloví
    - léčivých a pomocných látek (*acidum phosphoricum*)
    - lékových skupin (*analgetica, antibiotica*)
    - drog a jejich částí (*chamomillae romanae flos*)
    - forem farmaceutických přípravků a prostředků (*tabulettae obductae*)
- Receptura
  - ústřední část receptu se vypisuje v latinských frázích (často převedených do zkratek)

Recept

VZOR

INSCRIPTIO

Kód pojišťovny

RECEPT

poř. č.

Údaje platné pro celý recept (výpis, pohotovost, repetatur s počtem opakování, nutná a neodkladná péče, atd.)

PERSONALIA AEGROTI

Příjmení a jméno

Číslo pojištěnce

f.

Bydliště (adresa)

INVOCATIO

ORDINATIO

- a) PRAESCRIPTIO (COMPOSITIO)
- b) SUBSCRIPTIO
- c) SIGNATURA

Popl.	Diagnóza ^{?)}	Sk.	Kód	Započ.dopl.	Úhrada
-------	------------------------	-----	-----	-------------	--------

Rp.

Kalí jodidi			1,0		
Ephedrinu hydrochloridi			0,2		
Thymi sirupi comp.			20,0		
Aquae purif.			ad 100,0		
M. f. liquid.					
D. ad lag.					
D. S. 3x denně 1 lžiči					

MAGISTRALITER

Popl.	Diagnóza ^{?)}	Sk.	Kód	Započ.dopl.	Úhrada
-------	------------------------	-----	-----	-------------	--------

Rp.

Frontin 0,5 mg
Exp. orig. No. III (tres)
D. S. 1 tbl. ráno, 1 tbl. večer

SPECIALITAS

DATUM

Dne:

SIGILLUM ET NOMEN MEDICI

razítko poskytovatele,
jmenovka, podpis a telefon lékaře

Připravil:

Vydal:
----

^{?)} Vyplňuje se povinně v případech zvýšené úhrady.

Výslovnost

- Latinská abeceda má 24 písmen, chybí J a W
- **SAMOHLÁSKY**
  - **Dvojhlasiky**
    - ✦ **ae/oe** [é] (*anaemia, lagoena*)
X
oē na konci slov není dvojhlasika, čteme tedy [oé]
diploē [dyploé]
- **SOUHLÁSKY**
  - **C**
    - ✦ vyslovuje se jako [k], pokud:
      - za ním následuje **a, o, u**: *scapula, scabies*
      - za ním následuje souhláska: *cranium, vulnus sclopetarium*
      - je na konci slova: *lac*
    - ✦ vyslovuje se jako [c], pokud:
      - za ním následuje vyslovované [e/é] nebo [i/í], zapsané jako *e, ae, oe, i, y*
      - *cervix uteri, intestinum caecum, coeliakia, suspicio, cystis*

Výslovnost

- **S**
  - vyslovuje se [z], pokud:
    - ✦ se vyskytuje uprostřed slova mezi dvěma samohláskami, např.
      - *os nasale, adhesiones, mesencephalon*
    - ✦ tomuto grafému předchází samohláska a za ním následuje *m*, např.
      - *plasma, infantilismus, aneurysma*
  - následuje po grafémech *l*, *r*, nebo *n*, např.
    - ✦ *pulsus, metatarsus, mensis*
- v ostatních případech se vyslovuje jako [s]:
  - *os sacrum, strangulatio, systema*
  - ! Pozor na výslovnost zdvojeného -ss-!
    - ✦ *ossa* [ossa] – *intestinum crassum* [krassum]

Výslovnost

- **Skupiny hlásek**

- **qu/ngu** [kv/ngv] (*aqua, lingua*)
- **su** [sv] před samohláskou téže slabiky (*suavis*)
- **di, ti, ni** [dy, ty, ny] *diabetes, tibia, pneumonia*
  - ✦ výjimka: **ti** + samohláska: [ci] *substantia*
  - ✦ **!X** pokud **ti** předchází **s, t, x** nebo se jedná o slovo původem řecké, pak čteme [ty] (*ostium*)
- **ex** + vokál [egz] *exitus*
- **i/y** + samohláska [ij]
  - ✦ *arteria, myometrium*
- **ph** [f] *rhaphē, phalanx*
- **rh** [r] *haemorrhagia*
- **th** [t] *thorax*

- Písmena *ch, k, ph, rh, th, y*, z svědčí o řeckém původu slova:

- *chole, skeleton, raphe, rhinitis, therapia, cystis, eczema*

Délka slabik a přízvuk

- Délka slabik
  - vyznačuje se vodorovnou čárkou nad příslušnou samohláskou
  - přirozená délka
    - ✦ slabika je dlouhá, pokud obsahuje dlouhou samohlásku nebo dvojhlásku
      - *vēna, oedēma*
  - poziční délka
    - ✦ slabika může být dlouhá i tehdy, pokud za krátkou samohláskou následuje skupina souhlásek
      - *maxilla, dēcubitus profundus*
    - ✦ ! Je-li v dané skupině souhlásek b, p, d, t, g, c, q + r / l, slabika se dlouze nečte
      - vertebra
- Přízvuk
  - u dvojslabičných slov je na druhé slabice od konce
    - ✦ *pulmo, cervix*
  - u tří- a víceslabičných slov se přízvuk řídí délkou předposlední slabiky
    - ✦ je-li dlouhá, je přízvuk na ní
      - *medicīna, papilla*
    - ✦ je-li krátká, je přízvuk na třetí slabice od konce
      - ✦ *corōnārius, humerus, cerebrum*

Přečtěte

- lingua, unguis, diameter obliqua, liquor cerebrospinalis, lobus quadratus hepatis
- os nasale, medulla ossium, dorsum, ossa cranii, intestinum crassum, junctura fibrosa, membrana interossea antebrachii, musculus masseter, musculus risorius
- aorta descendens, arteria comitans nervi ischiadici, articulatio sacrococcygea, intestinum caecum, tunica mucosa vesicae urinariae, fossa sacci lacrimalis, pectus, occiput
- phalanx media, diaphragma, diaphysis, encephalon, os sphenoidale, hemispherium, kyphosis, sphincter, nephros, symphysis pubica
- antebrachium, facies, atrium cordis dextrum, brachium sinistrum, endometrium, frenulum labii inferioris, impressio cardiaca, os hyoideum, promontorium
- tonsillae palatinae, areae gastricae, arteria nutricia ulnae, cartilago tubae auditivae, meatus nasopharyngeus, membrana vitrea, musculus tensor fasciae latae, plicae palatinae transversae, sulcus glutealis, tunica mucosa tracheae

Latinská morfologie

Slovní druhy (se kterými se v lékařské terminologii setkáte)	Podstatná jména	Substantiva
	Přídavná jména	Adjektiva
	Číslovky	Numeralia
	Slovesa	Verba
	Příslovce	Adverbia
	Přeložky	Prepozice

Gramatický rod podstatných jmen	mužský	maskulinum (m.)
	ženský	femininum (f.)
	střední	neutrum (n.)

Gramatické číslo	jednotné	singulár (sg.)
	množné	plurál (pl.)

Výrazy vyznačené tučně budeme v hodinách běžně používat, takže se je naučte.

Latinská substantiva

- Latinská substantiva jsou slova ohebná a tedy je skloňujeme

Pády	1. pád	nominativ	
	2. pád	genitiv	neshodný přívlastek
	3. Pád	dativ	
	4. pád	akuzativ	předložkový pád
	5. pád	vokativ	
	6. pád	ablativ	předložkový pád

- V lékařské terminologii se setkáme pouze s 1., 2., 4. a 6. pádem

Syntaktická struktura víceslovných lékařských termínů

- Dvouslovné termíny
  - subst. + adj. v nom. sg.:
    - ✦ *costa vera* (pravé žebro); *fibula fracta* (zlomená lýtková kost)
  - subst. v nom. + subst. v gen. (druhé substantivum má funkci neshodného přívlastku)
    - ✦ *spina scapulae* (trn lopatky); *fractura fibulae* (zlomenina lýtkové kosti)
  - subst. v nom. + subst. v předložkovém akuz. nebo abl.
    - ✦ AK: *medicamentum contra dolorem* (lék proti bolesti)
    - ✦ ABL: *suppositoria pro adultis* (čípky pro dospělé)
- Víceslovné termíny využívají různé kombinace těchto typů spojení, př.
  - *status gravis post infarctum parietis anterioris ventriculi cordis sinistri*
  - těžký stav po infarktu přední stěny levé srdeční komory

Latinská substantiva

- Rozděluje se do 5 deklinací (způsobů skloňování)
- Pro správné přiřazení substantiva do jedné z deklinací je třeba znát slovníkový tvar a význam i funkci jednotlivých údajů, např.

arteria,   ae,   f.

Tvar nominativu sg.   koncovka genitivu sg.   gramatický rod

- JEN podle koncovky genitivu singuláru je možné určit, do které z deklinací substantivum patří.

	1. deklinace	2. deklinace	3. deklinace	4. deklinace	5. deklinace
Koncovka gen. sg.	-ae	-ī	-is	-ūs	-ēī/-eī

Cvičení

	1. deklinace	2. deklinace	3. deklinace	4. deklinace	5. deklinace
Koncovka gen. sg.	-ae	-ī	-is	-ūs	-ēī/-eī

- Určete deklinaci následujících substantiv:
  - *ductus, ūs, m.*
  - *nervus, ī, m.*
  - *faciēs, ēī, f.*
  - *melanōma, tis, n.*
  - *mamma, ae, f.*
  - *cerebrum, ī, n.*
  - *manus, ūs, f.*
  - *diabētēs, ae, m.*

Latinská substantiva

- Rod
  - ovlivňuje tvar a způsob skloňování adjektiva, se kterým dané substantivum vytváří spojení (shodný přívlastek), např.
    - ✦ *dexter, dextra, dextrum* (pravý, pravá, pravé = ležící na pravé straně)
    - ✦ *ductus (m.) lymphaticus dexter* (pravý mízovod)
    - ✦ *arteria (f.) coronaria dextra* (pravá věnčitá tepna)
    - ✦ *genu (n.) dextrum* (pravé koleno)
  - rod latinského substantiva nemusí odpovídat rodu jeho českého ekvivalentu, např.
    - ✦ *os* (n.) = kost (f.)
    - ✦ *cerebrum* (n.) = mozek (m.)

1. deklinace

- Charakteristické rysy:
  - koncovka **-ae** v genitivu singuláru
  - substantiva převážně ženského rodu
    - ✦ Př. *aorta, ae, f.* (srdečnice), *āreola, ae, f.* (dvorec), *bursa, ae, f.* (váček)
  - maskulina výjimečně (př. *dentista, ae, m.*), neutrum žádné
  - do 1. deklinace patří i adjektiva, a to tvar adjektiv 1. a 2. deklinace určený pro feminina
    - ✦ *palatinus, palatina, palatinum*
    - ✦ *dexter, dextra, dextrum*

1. deklinace

- Skloňování podle vzoru vĕna, ae, f.

pád	singulár	plurál
nom.	vĕna	vĕnae
gen.	vĕnae	vĕnārum
ak.	vĕnam	vĕnās
abl.	vĕnā	vĕnīs

- Podle vzoru vĕna se skloňují tvary ženského rodu adjektiv 1. a 2. deklinace
  - nom. fractura aperta
  - gen. fracturae apertae
  - ak. fracturam apertam
  - abl. fracturā apertā

1. deklinace

- Substantiva 1. deklinace řeckého původu:
  - nom. sg. zakončený na **-a**, gen. sg. **-ae**, např. *artēria, ae, f.*; skloňují se podle vzoru *vēna*
  - nom. sg. zakončený na **-ē**, gen. sg. **-ēs**, např. *systolē, ēs, f.*; v singuláru si uchovávají původní řecké koncovky
  - nom. sg. zakončený na **-ēs**, gen. sg. na **-ae**, např. *diabētēs, ae, m.*; skloňují se podle vzoru *vēna*, v některých pádech v singuláru mohou mít i původní řecké koncovky

1. deklinace – substantiva řeckého původu

	<i>artēria</i> , ae, f.	<i>systolē</i> , ēs, f	<i>diabētēs</i> , ae, m.
nom. sg.	<i>artēria</i>	<i>systolē</i>	<i>diabētēs</i>
gen. sg.	<i>artēriae</i>	<i>systolēs</i>	<i>diabētae</i>
ak. sg.	<i>artēriam</i>	<i>systolēn</i>	<i>diabētēn / -am</i>
abl. sg.	<i>artēriā</i>	<i>systolē</i>	<i>diabētē / -ā</i>

- Všechna substantiva skloňovaná podle vzoru *systolē* jsou rodu ženského
- Všechna substantiva skloňovaná podle vzoru *diabētēs* jsou rodu mužského
- V plurálu se všechny vzory skloňují podle vzoru *vēna*